

III. Murad Döneminde Anadolu ve Rumeli'deki Eyaletlerden Örnekler Işığında Reaya Arasındaki Sorunların Divan-ı Hümayuna Yansımaları Üzerine Değerlendirmeler

Savaş Yılmaz *

ORCID: 0000-0002-6979-6495

Öz

III. Murat döneminde kanun-ı kadîmin bozulması, taşrada -özellikle köylerde- eşkıyalık olaylarının yaşanması, devlet ve toplum yapısındaki olumsuz gelişmelerin; köy yaşamı ve köylüler üzerinde meydana getirmiş olduğu sorunların divâna yansımaları ve sorunların çözümünde divânın yeri ve öneminin tespit edilmesi, makalenin konusunu oluşturmuştur. Köylüler yaşadıkları sorunları, taşrada çözüme kavuşturamadıklarından arz-ı hallerini, divân-ı hümayûna sunmuşlardı. Köylülerin divâna arz-ı halde bulunmalarında; ya ehl-i örf ile ehl-i şer'in, görevlerini suiistimal etmeleri ya da şekavet olayları karşısında yetersiz kalıp sorunları olay mahallinde çözememeleri etkili olmuştu. Bu saiklerle haksızlığa uğradıklarını düşünen köylüler, başkente gidip divâna arz-i hallerini sunarak haklarını aramışlardı. Bu bağlamda, köylülerin en çok hangi konularda divâna arz-ı hal sundukları, divânın nasıl karar verdiği araştırılmıştır. Reâyâ ve berâyânın, divâna sunduğu arz-ı hallerinde divânın yüce mahkeme gibi karar vermesindeki etkisine değinilmiştir. Şöyle ki Mühimme Defterleri muhteva olarak Şer'iyye Sicillerinden farklıdır. Buna rağmen divânda, reâyâ ve berâyânın mağduriyetini giderici kararlar verilmiş, verilen kararları da taşradaki ehl-i örf ile ehl-i şer'e göndererek adlî ve cezaî işlemlerin neler olduğunu da belirtip kararların yerine getirilmesi gerektiği de mühim defterlerine kaydedilmişti. Bu sebepler sadece mühimme defterlerine göre konunun araştırılmasını, divân-ı hümayûnun köylülerin sorunlarını çözmedeki rolü ve öneminin incelemesini gerekli kılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Reâyâ/Köylü, Karye/Köy, Ehl-i örf, Ehl-i şer', Arz-i Hal, Divân-ı Hümayûn, Merkezî Yönetim.

Gönderme Tarihi: 15/09/2018

Kabul Tarihi:20/10/2018

* Dr, E-Posta: syilmaz3840@hotmail.com

Evaluations on Reflections of Problems Among Rayah on Imperial Council in Ottoman Empire in the Light of Examples From Provinces in Anatolia and Rumelia During the Period of Sultan Murad III

Abstract

It constitutes the subject of this article; disruption of kanun-i kadim (ancient law) during the period of Sultan Murad III; banditry events were taken place in the country (in the rural), at villages, in particular; reflection of problems brought about by negative developments in state and society structure upon village life and peasants on the divan (the council in Ottoman Empire); and determination of place and importance of the divan in resolving problems. Due to the fact that peasants in the country, they had submitted their petitions (arz-i haller) to divân-ı hümâyûn (imperial council in Ottoman Empire). The fact that Ehl-i örf (seyfiye class: military-administrative officials) and ehl-i şer (ilmiyye class: government officials responsible for religion, justice, jurisprudence and medrese education) either malpracticed their duties or could not resolve the problems on the scene by remaining incapable against brigandage events had an impact for peasants on submitting petitions to the divan . Peasants who had felt hard done by for these reasons went to the capital city and sought their rights by submitting their petitions to the divan. In this context, we researched in which subjects peasants submitted the petition to the divan at the most and how did the divan give a ruling. We mentioned the effect of petitions the rayah submitted to the divan on giving a ruling of the divan like a court, as well. That is to say, registration books (mühimme defterleri; private registries) are different from şeriyye registries (Sharia Court records) in terms of content. However, the unjust treatment-relieving rulings were given in the divan, the decisions (rulings) given were sended to ehl-i örf and ehl-i şer in the country and it was also registered into registration books that the decisions should be fulfilled by stating what judicial and penal actions are. These reasons necessitated for the subject to be researched only according to registration books, and for role and importance of divân-ı hümâyûn in resolving peasants' problems to study

Keywords: Rayah/ Peasant, Village, Ehl-i örf, Ehl-i şer, Arz-i Hal, Divân-ı Hümâyûn, Centralized Administration

Received Date: 15/09/2018

Accepted Date: 20/10/2018

анализ проблем райа, отразившихся в диван-и хумайюн, на примере жителей сельской местности в анадолу и румелии во времена мурада III (1574-1595)

Резюме

Данная статья посвящена нарушениям закона во времена Мурада III в провинциях, в особенности разбойничество в деревнях, развитие отрицательных элементов в государственной и социальной структуре, проблемы из сельской жизни и селян, попавшие в суд, а также роль и значение дивана в решении этих проблем. Когда селяне не могли разрешить спор в провинциальном суде, они обращались в диван-и хумаюн. Основная причина подобных обращений заключалась в злоупотреблениях ахли-орф или ахли-шер, или их неспособности решить спорный вопрос. Поэтому, подвергнувшись несправедливости селяне отправлялись в столицу и представляли свою жалобу на суд дивана. В связи с этим, было проведено исследование того, какие жалобы чаще всего поступали в диван и какие решения были приняты. Нужно отметить, что реестры мухимме (mühimme defterleri) отличались от реестра судебных дел (şerhiyye sicilleri) по своему содержанию. В реестрах мухимме отмечались решения также и о невиновности райя, отправка данного решения в провинциальный суд к ахли-орф и ахли-шер для исполнения описанных в нем назначенных мероприятий или наказаний. Данный факт делает возможным исследование не только содержания реестров мухиммие, но и роли и значения диван-и хумайюн в решении проблем райя.

Ключевые слова: райя/селяне, село/провинция, ахли-орф, ахли-шер, жалоба, диван-и хумайюн, централизованное управление

Получено: 15/09/2018

Принято: 20/10/2018

Giriş

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren teşkilatlı bir yapı üzerinde kurumlarını oluşturarak merkezî yönetimi daha güçlü hale getirmeyi amaçlamıştı. Osman Bey (1281-1324), “Kadılığı ve Hatipliği Dursun Fakı’ya...”¹ vererek teşkilatlanma yolunda ilk adımları atmıştı. Babasının ölümünden sonra Osmanlı Beyliğinin başına geçen Orhan Bey (1324-1362), beylikten devletleşmeye geçiş sürecini başlatmıştı. Devletin teşkilatlanıp müesseseleri ile belirlediği divânı oluşturmuş, bu müesseseye başkanlık yapmıştı.² Divân-ı hümâyûn, devlet işlerinin yürütülüp karara bağlandığı en yüksek icra makamı olmuştu. Bununla beraber reâyâ ve berâyânın herhangi bir konu hakkında haksızlığa uğramaları karşısında müracaat edecekleri en yüksek mahkeme görevini de üstelenerek taşrada verilmiş kararları da denetlemişti. Bu durum Osmanlıda temyiz mahkemeleri olduğu yani divânın temyiz mahkemesi görevini yerine getirdiği anlamına gelmemelidir.³ Ancak taşrada verilen kararlarda mağdur olduğunu düşünen; “Reâyâ/askerî, zimmî/Müslüman herkesin şikâyet için arz sunma hakları da ...”⁴ bulunmaktaydı.

Böylece reâyâ ve berâyânın kaderi tamamen taşa yöneticilerinin ellerine bırakılmamış, denetim mekanizması çalıştırılarak ehl-i örf ile ehl-i şer’in (devlet memurlarının) vermiş oldukları kararlarda bu şekilde teftiş edilerek otokontrol sağlanmıştı. Bu bağlamda; “Reâyâ kelime anlamı olarak; idare edilen, sürü manasına gelip, zaman içerisinde üretici kesim köylüler için bu tabir kullanılmıştır. Reâyâ kelimesi Arapça kökenli olup Raiyyet kelimesinin cem’îsi (çoğulu) dir. Osmanlı Devleti’nde miri toprakları işleyen ve bu toprakların üzerinde yaşamını sürdüren köy ahalisine; “raiyyet veya reâyâ” denilmiştir.”⁵ Osmanlı ekonomisinin en önemli üretici gücünü oluşturan reâyâ yani köylülerin gündelik hayatta karşılamış oldukları sorunları, taşradaki yöneticilere şikâyet ederek haklarını aramışlardı. Burada da haksızlığa uğradıklarını düşünenler, başkente gidip arz-ı hallerini divâna sunmuşlardı. Bu bağlamda III. Murat döneminde köylerde yaşanan sorunların neler olduğu, köylülerin sorunların çözümünde nasıl davrandıkları, hak arama kapısı olarak sadece taşradaki görevlileri görüp görmedikleri belirtilerek sorunların çözümünde divân-ı hümâyûnün yeri ve önemi açıklanmıştır.

A) Divân-ı Hümâyûn

Osmanlı kurumlarının şekillenmesine çok önemli bir yere sahip olan divân, Orhan Bey zamanında kurumsal bir yapıya kavuşmuştu. Divân ilk zamanlardan işlevini yitirdiği dönemlere kadar devlet ve kişisel hukuk işlerinin birinci derecede yürütüldüğü yer olma özelliğini sürdürmüştü. Kişisel hukuk bazında bakıldığında bu kurumun asıl görevi halkın şikâyetlerini doğrudan doğruya hükümdara sunabilmesi ve onun emri ile kanuni düzenin

¹ Atsız, Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul, 2011, s. 30.

² Tayyip Gökbilgin, Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı Ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1977, s. 18.

³ Ahmet Mumcu, Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divân-ı Hümâyûn, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1976, s. 69.

⁴ Halil İnalçık, Osmanlı’da Devlet, Hukuk, Adâlet, Eren Yay., İstanbul, 2005, s. 50.

⁵ Savaş Yılmaz, III. Murat Döneminde Divân-ı Hümâyûn Gündeminde Osmanlı Köyü ve Köylüsü, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2017, s. 50-51.

sağlanmasını takip etmekte. Bu özelliğinden taşradaki görevlilerin denetimlerini de reâyâdan gelen şikâyetlere göre bu kurum üstlenmişti.⁶

Taşrada haksızlığa uğradıklarını düşünenler yasama, yürütme ve yargı güçlerini elinde tutan divâna müracaat ederek burasını, meşru hak arama makamı olarak görmüşlerdir. Böylece reâyâ ve berâyâ taşradaki devlet görevlilerinin haklarında vermiş oldukları kararlar karşısında çaresiz kalmamışlar; devlet yönetiminde en üst karar alma makamı divâna müracaat ederek haklarını meşru bir şekilde aramışlardır.

B) Köy ve Köylü

Köylülerin birbirleriyle gündelik hayatta karşılaştıkları sorunların neler olduğu ve bunların divâna nasıl yansıtıldığından bahsedilmeden köy ve köylü kavramları üzerinde durulması gerekmektedir.

Köy kelimesi, “Farsça kökenli bir kelimedir. Bu kelimenin aslı, “kuy” ve “ku” dur. Köy kelimesi, “mahalle, semt, civar, etraf, sokak, yol” gibi anlamlara gelecek şekilde kullanılarak bu kelimeyle en küçük yerleşim birimi kastedilmiştir. Başka bir tabirle köy: “...yaşadıkları toprak parçasıyla organik bir bütünlük oluşturan, insanların sakin olduğu bir iskân merkezî...”⁷ şeklinde açıklanmıştır. Osmanlı Devleti’nde köylerin biçimlenmesinde tımar sistemi belirleyici olmuş⁸ aynı zamanda “...devletçi-partimonial karakterli bir takım köyler özel bir karakter kazanmış... Bunun en göze çarpan misâlini ise, derbentçi, küreci (madenci) ve çeltükci köyleri...”⁹ oluşturmuştu. Stratejik amaçlı kurulan köylerden başka imalata yönelik köylerin varlığı da dikkat çekmektedir. Örneğin, Ankara’ya bağlı bâzı köylerde ayakkabı yapımı için sofların üretilmesi¹⁰ köylerin iş kollarına göre planlanarak oluşturulduğunu da göstermektedir. Osmanlı Devleti’de bazı köylerde pazarlar kurularak köylerde ticarî faaliyetler¹¹ olmuştur. Bu şekilde pazar ekonomisi meydana getirilerek köy yaşamının daha hareketli olması amaçlanmıştı. Bu örnekler de Osmanlı’da tek bir köy tipi olmayarak (sadece tarım ve hayvancılığa dayalı köylerin olmadığı), stratejik amaçlı köylerin kurulduğu; ayrıca, köylerde ekonomik hayatın da canlı tutulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Köylerin biçimlenmesinde ise; tımar sistemin önemli bir yere sahip olduğu, bu sistem içerisinde sipahinin önemli bir görevi de bulunduğu bilinmektedir.¹² Köylerde devlet erkini temsil eden sipahinin yanı sıra köy kethüdası, köy imamı bulunmaktaydı. Köylerde devlet erkini temsilen eden sipahi, padişahın gücüne ve çıkarlarına hizmet ederken kethüda ile imam, köylüyü temsil

⁶ İlber Ortaylı, Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi, Cedit Neşriyat, Ankara, 2008, s. 209. Ve İbrahim Durhan, “Divan-ı Hümayun’un Yargı Yetkisi”, AÜEHFD. Yay., Cit IV, Sayı 1-2, Erzincan, 2000, s. 69.

⁷ Savaş Yılmaz, a.g.t., s. 25

⁸ İlber Ortaylı, a.g.e, s. 149.

⁹ Halil İnalcık, “Köy, Köylü ve İmparatorluk, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresinde Sunulmuş Bildiri”, TTK Yay., Ankara, 1989, s. 9.

¹⁰ BOA MD 23, h. 35, s. 20.

¹¹ Feridun M. “Emecen, XVI. Asırda Balkanların Kuzeydoğu Kesiminde İskân Tipleri ve Özellikleri Hakkında Bâzı Notlar, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresinde Sunulmuş Bildiri”, TTK Yay., Ankara, 1989, s. 548.

¹² İlber Ortaylı, a.g.e, s. 150.

etmekteydi.¹³ Böylece merkezî yönetim, en küçük idari yapıyı oluşturan köylerde de denetim mekanizmasını oluşturarak buraları kontrol etmişti.

Osmanlı Devleti'nin idarî yapılanması: "...beylerbeyliği, sancakbeyliği, kaza ve karye..."¹⁴ şeklinde en büyük idarî yapıdan en küçük idarî yapıya doğru şekillenmişti. Böyle bir idari yapılanmanın oluşumunda ise askerî taksimât etkili olmuştu.¹⁵ Köyler kazalara bağlıydı. Her bir kazaya bağlı 40 ile 50 arasında köyü olduğu ve bazen de bu sayı 300 kadar çıkmaktaydı.¹⁶ Merkezî yönetim, devlet erk ve ağını en küçük idari yapıdan en büyük idari yapıya kadar tesis ederek reâyâ ve berâyânın gündelik hayatını güven içerisinde sürdürmesi için çaba sarf edip yönetim birimlerini sistemli bir şekilde meydana getirmişti.

Bu yönetim birimlerinin en küçük halkasını oluşturan köyler aynı zamanda birer üretim merkezleri olmaları bakımından oldukça önemli bir yere sahipti. Osmanlı Devleti'nde birer üretim merkezi (tarım, hayvancılık, madencilik vs.) olan köylerin, Anadolu coğrafyasında bir dönem hâkim olan Selçuklu tipi köy yerleşkelerinin devamı niteliğini taşımaktaydı. Köy evlerinin yapı malzemelerini çoğunlukla topraktan ya da ahşaptan malzemeler oluşturmuştu. Osmanlı'da köylerin ekonomik uğraşları arasında başta tarım ve hayvancılık gelmekle beraber el sanatları da bulunmaktaydı.

Osmanlı Devleti köylerin kuruluş ve işleyişinde belli bir düzen dâhilinde hareket ederek köylülerin huzur içerisinde gündelik işlerini yapmalarını sağlamıştı. Öyleyse **köylü** kimdi? Devletin köylüye bakışı nasıldı? Osmanlı köylüleri ile sorulan bu tür sorulara; "...imparatorluk, şahsî kayıt ve tabiiyetlerle başkasının toprağı üzerinde çalışan köylü yerine, kendi toprağını işleyen ve hükümete vergi veren köylü tipini tamim etmiş..."¹⁷ ya da "...Osmanlı İmparatorluğunda irsî ve daimî bir kiracı şeklinde toprağına bağlı..."¹⁸ köylülerin, statüleri açıklanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı toprak sisteminde, köylülerin bir serf (köle) gibi çalıştırılması söz konusu değildi.¹⁹ Mehrdad Kıa ise Osmanlı köylüsünü; ekip biçtiğı toprağı seven, Allah'a imanı tam olan, padişaha sadakati tartışılmayan, dürüst, çalışkan ve elindeki ile yetinmesini bilen temiz insanlar olarak tanımlamıştı.²⁰

Köylü ailelerinde ataerkil yapılanma vardı. Bu durumu da devletin, vergi mükellefi olarak evin erkeğini kabul etmesinden anlamaktayız.²¹ Ayrıca köylüler bir avlu içerisinde kerpiçten yapmış oldukları evlerde yaşamlarını idame ettirmişlerdi. Osmanlı malî sisteminde önemli bir yere sahip olan haneler, bu evlerin yekününü oluşturmuştu. Bunu: "Bir çift öküzle sürmeye yetecek kadar araziyi işleyen müstakil köylü hanesi, Osmanlı tarım ekonomisinin yapıtaşını oluştururdu. ... Böyle bir tarla hanenin elinde kalır ve bölünmeksizin miras yoluyla geçerdi; çok sayıda vâris olduğunda kardeşler toprağı birlikte işlerdi. Amaç devlete vergi ve kaynak sunabilen, sağlam bir tarım fazlası üreten,

¹³ Halil İncalcık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, (1300-1600), Eren Yay., İstanbul, 2000. s. 223.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I, T.T.K. Yayınevi, Ankara, 1972, s. 503.

¹⁵ Savaş Yılmaz, a.g.t., s. 19.

¹⁶ Halil İncalcık, "Köy, Köylü ve İmparatorluk", s. 8.

¹⁷ Ömer Lütfü Barkan, "Osmanlı Devleti'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler – Makaleler", Yayına Hazırlayan: Hüseyin Özdeğer, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayın No: 4214, Cilt: 1, İstanbul, 2010, s. 332.

¹⁸ Ömer Lütfü Barkan, a.g.e., s. 557.

¹⁹ Huricihan İslamoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü, İletişim Yay., II. Baskı, İstanbul, 2010, s. 63.

²⁰ Mehrdad Kıa, Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Hayat, Çeviren: Özgür Özol, Pozitif Yay., İstanbul, 2013, s. 112.

²¹ Mehrdad Kıa, a.g.e., s. 104-105.

kendine yeterli bir köylü hanesini...²² meydana getirmişti. Aynı zamanda köylüler, XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar devlete tasarruf ettikleri topraklara karşılık; aynî (mal) olarak vergilerini vermekle mükelleftiler.²³

Yaşam şartları kanunla belirlenen köylüler, üretici kesimin önemli unsurları asında yer almıştır. Bu bağlamda merkezî yönetim, köy yaşamında köylü haklarının muhafazası için; sipahi, köy kethüdası, imam ve papaz gibi sözü geçen kişilere, padişaha arz-ı hal gönderme yetkisi vererek köy hayatının düzenli ve huzurlu bir şekilde sürmesine yönelik tedbirler de almıştı. Buna rağmen merkezî yönetim, doğrudan köylüler arasında yaşanan sorunlara müdahale etmemiş, sorunların taşrada çözüme kavuşturulamayışından divâna sunulan arzlarla binaen çözüm odaklı kararlar vermişti.²⁴

C) Mühimme Defterlerine Göre Gündelik Hayatta Reâyâ Arasındaki Sorunların Divân-ı Hümâyûna Yansımalarına Dair Örnekler

III. Murat döneminde (1574-1595) reâyâ/köylü arasında gündelik hayatta meydana gelen olaylar mühimme defterleri üzerinde örnek çalışmalarla açıklanacaktır. Bu şekilde köylülerin en çok hangi olaylarla karşı karşıya gelmiş oldukları, taşrada alınan kararlarda mutmain olmayıpta divâna neden gitmiş oldukları ele alınacaktır. Bu bağlamda köylülerin haksızlığa uğradıklarını düşündükleri sorun ya da suçları kendi aralarında sınıflandırarak (konunun daha iyi anlaşılması için), belirteceğiz. Şöyle ki; Osmanlı Devleti'nde, köylülerin birbirleriyle münasebetlerinde defterlere bakılırdı; "...Defter ile resmî tahrir sonucunda kişilerin ve şeylerin aldığı hukuki statüyü tespit eden ana kütük defterleri, yani mufassal defterler, icmal defterleri, vakıf ve emlâk defterleri, avarız ve cizye defterleri ve başkaları kastedilmektedir. Örf ve kanunun açıkça belli etmediği hallerde ve tamamıyla özel durumlarda son başvuru kaynağı defterdir. O zaman defterde ne yazılmış ise, öyle hareket olunurdu. Böylece defter kayıtları, her çeşit anlaşmazlıklarda ve davaların çözülmesinde örf ve kanundan daha önemli sayılmıştır. Ceza hukuku, sipahi ve reâyâ münasebetleri, toprak tasarrufu ve intikali, örfî vergiler, reâyâyâya yüklenen çeşitli hizmetler, gümrük ve bağlar hülâsa reâyâyâyı ilgilendiren hukuki konularda belli prensipler ve maddelerle bir Kanun-î Osmânî var olmuştur ve bu Kanun-î Osmânî'ye aykırı olan kaideler bid'at sayılmıştır."²⁵ denilerek sistemli ve disiplinli bir devlet nizamına sahip olan Osmanlılarda, reâyâ arasındaki olaylarda keyfi davranılmayarak kanun ve defter, sorunların çözümünde belirleyici olmuştu. Böylece Kanun-î Osmânî'nin gündelik hayatın düzenlenmesinde önemli bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır.

²² Sam White, Osmanlı'da İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyânları, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, Alfa Yay., İstanbul, 2011, s. 73.

²³ İlber Ortaylı, a.g.e., s. 152.

*Hududnâme: Devletlerin, illerin, vakıfların ve mülk toprakların sınırlarını belirten belge. Osmanlılar'da komşu memleketlerle olan sınırlar ile il, köy, vakıf ve mülk statüsündeki toprakların sınırlarını belirlemek üzere kaleme alınan ve resmî bir hüviyet taşıyan bu belgelere sınıname de denirdi. Bu tür belgeler daha çok tafsilatlı yön tarifleri ihtiva eder. İki köy arasındaki mer'a ihtilaflarında yapılan tahkikat sonucu ilgili köy halkına verilen ve sınırları belirten padişah fermanına da hududnâme denir. Bkz: Mehmet Ali Ünal, Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü, Paradigma Yay., İstanbul, 2010, s. 137.

²⁴ Savaş Yılmaz, a.g.t., s. 41.

²⁵ Halil İnalçık, Adâletnâmeler, TTK Yay., Ankara, 1993, s. 53-54.

Köylüler taşrada haksızlığa uğramaları halinde haklarını divâna müracaat ederek aramaları, onların hür bir şekilde yaşayıp hukuka bağlı kaldıklarını da ortaya koymaktadır. Bu nedenle güçlünün haklı olduğu bir köy hayatı değilde haklının güç kazandığı bir köy hayatının ikâme edilmesi için merkezi yönetim tedbirler almıştı. Buna rağmen köylüler arasında gündelik hayatta bâzı sorunlar meydana gelmiş ve bu sorunların çözümüne yönelik divânda kararlar verilmişti. Bu bağlamda köylüler arasında hangi olayların yaşandığı ya da hangi suçların daha çok işlendiği araştırılması gerekmişti.

a) Reâyâ Arasında İşlenen Cinayet ve Yaralama Suçları

Bu dönemde köylerde işlenen cinayet ve orada meydana gelen yaralama olaylarına dair hükümlere ve divânın vermiş olduğu kararlara bakalım; Konbaş köyüne Divane Ali'nin gelip köylülerin tarlalarına cebren girerek köylülerle çatıştığı hatta kardeşinin de yanına adamlarını da alıp Ali'ye yardıma gittiği, köylülerden iki yüzünün başını kestiği²⁶ ve İlbasan ve Ohri sancaklarına bağlı bazı köylerde köylülerin isyan ederek yollara gidip yolcuları katlettikleri²⁷ açıklanmıştır. Köylüler arasında işlenen yaralama olayları hakkında ise: Gelibolu kazasına bağlı has köylerinden birinin Büyük Seffah köyünden bir çoban ve üç gayri müslimin saldırısına uğrayarak dizinde yaralanmış olduğu²⁸, Kerede köyünde Per Nikola'nın, Kafir Ahmet'i ayağında asarak kılıçla yaralamış²⁹ olduğu belirtilmiştir.

Bâzı köylerin serbest timar olmasından cinayet işleyenler, bu köylere sığındıkları zaman kolluğun buralara giremeyeceği serbest timar sahiplerince söylenmesi üzerine katillerin bu köylerde saklanıp suç işlemeye devam ettikleri divâna şikâyet edilmişti. Divân tarafından serbest timar sahiplerinin naipler vasıtasıyla arada on beş yıl geçmeyen davaların görülmesine imkân vermesi, hakça yargılamanın ardında suçları kesinleşenlere salb u siyaset yapılması ve bu cezanın timar sahibinin eliyle gerçekleştirilmesi emredilmişti.³⁰ Muhtelif zaman ve farklı yerlerde işlenen cinayet ve meydana gelen yaralama vakaları, taşrada çözüme kavuşturulamadığı için maktül yakınları ya da haksızlığa uğrayıp yaralananlar divâna, arz-ı halde bulunarak mağduriyetlerinin giderilmesi talebinde bulunmuşlardır.

Yukarıdaki örnek hükümlerde; divân tarafından vakaların adaletli bir şekilde araştırılması, cinayet işleyenlerin dinen ve kanunen (şer'an ve örfen) haklarından gelinmesi, yaralanma vakalarında ise suçluların ya kolluk nezaretinde suç dosyaları ile başkente gönderilmeleri ya da kadı ya da naibin şer'-i şerife göre ceza vermesi emredilmişti. Cinayet işleyenler hakkında verilen idam cezası; "siyaset edilmesi, haklarından gelinmesi"³¹ gibi ifadelerle, yaralama

²⁶ BOA MD 23, h. 154, s. 77.

²⁷ BOA MD 25, h. 1555, s. 155.

²⁸ BOA MD 27, h. 51, s. 16.

²⁹ BOA MD 47, h. 479, s. 172.

³⁰ BOA MD 73, h. 446, s. 191.

³¹ Süleyman Demirci – Hasan Arslan, Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkîya, Devlet ve Siyaset, Yalın Yay., İstanbul 2012, s. 129.

fiiliyatına karışanlara ise kat'ı uzva cezası³² (azaların kesilmesi) verilerek suçlular cezalandırılmıştır.

b) Reâyâ Arasında Ayartmacılık (dolandırıcılık) ile Mal Kazanma Suçları

Köylüler arasında dolandırıcılık suçlarının işlendiğine dair hükümler bulunmaktadır. Bu bağlamda; Çayırca köyünde Ali'nin iç güveyi Mustafa'nın köylülerin para ve zinet eşyalarını (altınlarını) haksız bir şekilde alarak köylülere zulüm yapıp onları dolandırdığı³³ ve Kınık ile Hocalu köylüleri, Sarı Kafa'nın köylülerden seksen yedisinin altınlarını emaneten almış olduğunu ancak daha sonra kendisinden altınlar istenildiğinde, altınları vermediği gibi köyde veba hastalığında ölen Bekir'i, siz öldürdünüz, diyerek köylülere bühtanda bulunarak köylüleri dolandırmış³⁴ olduğu belirtilmiştir.

Köylüler, ehl-i şer'in sorunlarını çözemediklerinden divâna müracaat edip mağduriyetlerinin giderilmesi istemişler. Bu husus hakkındaki hükümlerde; divân kendisine yapılan arz-i hallere binaen zanlıların derhal yakalanarak davalarının adil bir şekilde görülmesini, sanıkların suçları kesinleşmesi halinde ya tutuklanarak suç dosyalarıyla başkente gönderilmelerini ya da olay mahallinde cezalandırılmalarını ehl-i şer'e emretmişti.

c) Reâyânın Birbirlerini Ehl-i Örf ile Ehl-i Şer'e Gammazlayarak Menfaat Temin Etmeleri

Köylüleri, ehl-i örf ile ehl-i şer'e gammazlayarak, haksız bir şekilde, mal kazanan köylülerin olduğu mühimme defterlerinde görülmektedir. Bu bağlamda H. 991 / M. 1583 yılında sadır olan hükme bakacak olursak; Koştoveşne köylülerinden Niko ile Marko'nun, köylülere asılsız ithamlarda bulunup onları ehl-i şer'e gammazlayıp mallarını aldirarak zulüm yaptıkları³⁵ açıklanmıştı. Müfteri bir köylünün, köylülerde bazılarının çeşitli desiseler ile mallarını, akçelerini, hububat ve atlarını ehl-i örf ve ehl-i şer'e aldirarak köylülere zulüm yaptırmış olduğu ile ilgili, Sivas kadısına H. 1003 / M. 1594 yılında gönderilen hükme bakalım: Sivas Kadısı, divana mektup gönderip Sivas'a bağlı Kabaköyü'nden Kaya'nın, kendi halinde olmadığını, bâzı köylülere, kırık akçe verdim, diyerek iftira ettiğini, ehl-i örfle ittifak halinde bulunduğunu arz etmişti. Bu kişinin köylülerden bazılarına, at ve buğday verdim, diyerek köylülerden haksız bir şekilde atlarını ve buğdaylarını ehl-i örf'e aldiradığını; köylülerin bu konuda mağdur olduklarını da divâna gönderdiği arz da belirtmişti.³⁶ Saruhan Beyine ve İliç Kadısına H. 1004 / M. 1595 yılında gönderilen hükümde; kazada Siyami, Fahrettin ve Murat'ın, kendi hallerinde olmadıkları, kazaya gelen kadıların yanlarına varıp, davalara sebepsiz yere müdahil oldukları ve köylülere zulüm yaptıkları bildirilmişti. Gönderilen hükümde bu kişilerin, köylüleri gammazlayıp haksız yere mallarını ehl-i şer'e

³² BOA MD 73, h. 446, s. 191.

³³ BOA MD 23, h. 420, s. 198.

³⁴ BOA MD 23, h. 595, s. 279.

³⁵ BOA MD 49, h. 146, s. 66.

³⁶ BOA MD 72, h. 451, s. 232.

aldırarak mağdur ettirdikleri de belirtilmişti.³⁷ Bu minval üzere Guraz köyünde Abdurrahman'ın, ehl-i örf ile subaşının yanına giderek köylülere asılsız ithamlarda bulunup akçelerini aldırması olduğu, köylüler tarafından divâna arz-i hal edilmişti. Guraz köyünün bağlı olduğu Kanavise Kadısına gönderilen hükümde; Abdurrahman'ın derhal yakalanıp davasının görülmesi için başkente gönderilmesi emredilmişti.³⁸ Bütün bu olaylar; köy içerisinde kötü niyetli kişilerin, ehl-i şer' ve ehl-i örfle işbirliği yapmış olduklarını; aynı köyde ya da başka köydekilerin, mal ve mülklerine el koydurarak haksız bir şekilde mal ve mülk sahibi olduklarını göstermektedir.³⁹

Haksızlığa uğrayanlar divâna müracaat ederek ehl-i örf ile ehl-i şer'in gammazların ifadelerine bakarak kendilerine çeşitli cezalar verdiklerini arz-i hal etmeleri üzerine davaların adil bir şekilde görülmesi, şayet asılsız ifadelerle köylüler zarara uğratılmışsa zararlarının karşılanması, gammazlık yapanların ise sicilleriyle kolluk nezaretinde başkente gönderilmesi yönünde divânda kararlar verilip ehl-i şer ile ehl-i örf'e gönderilmişti. Gönderilen hükümlerde gammazlık yapanların uyarılmaları yine asılsız ithamlarla reâyâyı, ehl-i örf'e ve ehl-i şer'e gammazlamaya devam etmeleri halinde o yerde alakalarının kesilip sürgüne gönderilmeleri emredilmişti.⁴⁰

d) Reâyâ Arasında Yaşanan Yağma, Talan ve Gasp Suçları

Kürt köylülerinden bazılarının, köylülerin mal ve hayvanlarını yağmaladıkları⁴¹ Sivas köyünde işlemiş oldukları suçtan dolayı köyde ihraç edilen Cihan, Kara Mehmet ile Abdi isimli köylülerin, miri otlığı taşıma görevi verilmişti. Köylülerin otları taşımak için verilen arabayı, gasp edip kaçtıkları⁴² açıklanmıştır. Hacılar kazasına bağlı haremî deresindeki köyde, köylülerin evine girilip elbiseleri cebren alınıp öldürülmüş oldukları⁴³, Karadağ'a bağlı Küçük Mayta ve Büyük Mayta Burun köylülerinin, köylülerin ve yolcuların elbise ve mallarını yağmadıkları⁴⁴, Hezargırad'a bağlı Hasan Fakih köyünden Dede Bali'nin, zımmi iki köylünün elbise ve malları ile paralarını yağma ve talan ettiği⁴⁵, Bafra'ya bağlı Ma'ruz, Malak, Yenice vs. köylülerinin yağma ve talanda buldukları⁴⁶, Hezargırad'a bağlı Kerek köyünde Sinan'ın, ahalinin elindeki yiyecekleri gasp ettiği⁴⁷ ve Yalvaç'a bağlı Gençli köyünde Kara Cağfer'in, köylülerin mallarını yağmaladığı⁴⁸, Tildib köylülerinden bâzıları divâna giderek köylülerinden Recep'in evler basıp yağma ve talan da bulunduğu gibi pek çok suçlar işlemiş olduğunu da arz etmişlerdi. Tildib (?) köyünün bağlı olduğu Tata(?) kadısına gönderilen hükümde;

³⁷ BOA MD 73, h. 271, s. 619.

³⁸ BOA MD 73, h. 438, s. 187.

³⁹ Savaş Yılmaz, a.g.t., s. 83-84.

⁴⁰ BOA MD 73, h. 250, s. 110.

⁴¹ BOA MD 24, h. 129, s. 45.

⁴² BOA MD 26, h. 40, s. 15.

⁴³ BOA MD 26, h. 969, s. 337.

⁴⁴ BOA MD 27, h. 67, s. 23.

⁴⁵ BOA MD 47, h. 359, s. 133.

⁴⁶ BOA MD 47, h. 750, s. 264.

⁴⁷ BOA MD 47, h. 963, s. 368.

⁴⁸ BOA MD 73, h. 395, s. 168.

Recep'in eskiden işlemiş olduğu suçlardan dolayı kürek cezasına çaptırılmış olduğu; ancak, tutuklanmadığından bahsedilmişti. Kolluk tarafından yakalanıp suç dosyası ile başkente gönderilmesi emredilmişti.⁴⁹ Köylerde meydana gelen yağma ve talan olayları açıklanmıştır.

Divânda verilen kararlarda; suçluların başkente ya küreğe konulmak ya da sürgüne gönderilmek üzere gönderilmesi gerektiği görülmektedir. Suçlulara ağır cezaların verilmesinde; suç ve suçlu ile mücaade edilmesinde etkinlik sağlanarak cezaların caydırıcı olmasına dikkat edilmiştir.

e) Köylerdeki Tecavüz Suçları

Köylüler arasında işlenmiş olan bu suçun mahiyet itibariyle iki kısma ayırarak incelemek mümkündür. Birincisi; kadın ve kızlara yönelik istismar suçları ile ikincisi; erkek çocuklara yönelik istismar suçlarıdır. Hükümlerde genellikle bu suçlar birlikte verildiğinde bu iki suçun birlikte ele alıp işleyeceğiz. Bu bağlamda; Ergiri kazasına bağlı (...) köyünde ki kızların ırzlarına köylülerden Muslihiddin'in geçmiş olduğu⁵⁰, Söğütlü köyünde Mahmut ile oğlu Fazıl'ın içki içip hanelere cebren girip hane halkını rencide ve remide (tecavüz) ettikleri⁵¹, Manavgat'a bağlı Murağıl köyünde Mehmet ile Musa'nın, köylülerin evlerini basıp kadın ve kızlara tecavüz ettikleri gibi erkek çocuklara da fiili şenide (livata) buldukları⁵², Anduğu köylülerinden Ali'nin, Kınık köylülerinden Yunus'un evine girerek oğlu Abdurrahman'a fiili şenide bulunmak istediği ve pek çok zulümler yaptığı köylüler tarafından divâna şikâyet edilmişti.⁵³ Başka bir hükümde ise; "...emred* oğulların çeküp..."⁵⁴ ibaresinin kullanılması, erkek çocuklarının îğfal edildiği hakkında da bilgi vermektedir.

Köylerde yaşanan tecavüz suçlarının hükümlerde fazla yer alması, köylülerin zaman içerisinde ahlâki deformasyona uğradıklarını göstermektedir. Küçük erkek çocuklarına tecavüz edilmesi toplumsal yapının ve ahlâki değerlerin yitirmeye başladığını ortaya koymaktadır. Mağdurlar, taşrada çeşitli sebeplerden haklarını alamadıklarından divâna arz-ı haller sunarak haksızlıkların giderilmesi talebinde bulunmuşlardı. Divân-ı hümâyûn; taşrada adil yargılamaların yeniden yapılmasını, haksızlıkların önlenmesini, suçluların dosyaları ile kolluk nezaretinde başkente gönderilmesini ya da olay mahallinde cezaların şer'e ve kanuna göre vermesini ehl-i şer'e, emretmişti.

f) Reâyâ Arasında Arazi Davaları ile Sınırdış Köyler Arasında İşlenen Suçlar

Köylüler arasında arazi davaları her dönemde olduğu gibi bu zamanda da yaşanmıştı. Bu bağlamda; Diyarbekir ile Hakkari beylerine gönderilen hükümde bu iki yere bağlı köyler

⁴⁹ BOA MD 73, h. 308, s. 131.

⁵⁰ BOA MD 47, h. 242, s. 90.

⁵¹ BOA MD 71, h. 122, s. 60.

⁵² BOA MD 26, h. 544, s. 197.

⁵³ BOA MD 71, h. 85, s. 42.

⁵⁴ BOA MD 26, h. 554, s. 200.

*Emred: Daha bıyığı sakalı gelmemiş delikanlı. Bkz: Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yay., İstanbul, 1995, s. 166.

arasında sınır sorunlarının yaşanmış olduğu, buralara bağlı sınır köyleri arasında hayvancılık için önemli bir yere sahip olan yaylalar üzerinde bir çekişmenin olduğu, Diyarbekir'e bağlı olup da cebren Hakkari'ye bağlı köylere girerek köylülerin yaylalarını ele geçirmeye kalkan köylülerin ıslah edilmesi gerektiğine dair Diyarbekir beyine hüküm gönderildiği⁵⁵ ve Orhanlu köyünün sınırları içinde bulunan üç çiftliğe bu köyle sınır olan başka köylerin sahiplenmesi üzerine divân tarafından taşradaki görevlilere emin kişilerin tayin edilerek sorunun sulh ve adaletle çözüme kavuşturması gerektiği⁵⁶ gibi Silivri'ye bağlı Kumburgaz ile Zeytinlu köylerinin sınırdış köyler olduğu, Zeytinlu köyü sınırında cinayetin işlenmiş olduğu, köylülerin maktulün cesedini Kumburgaz sınırına taşıyarak bu köy sınırı içerisinde cinayetin işlenmiş olduğu intibanı oluşturarak Kumburgaz köylülerine bühtanda buldukları⁵⁷ hakkında hükümlerin varlığı; köyler arasında sorunların yaşanagittiğini göstermektedir.

g) Reâyâ Arasındaki Hırsızlık Suçları

Köylüler arasında en fazla divâna arz-i halde bulunulan konuların başında hırsızlık olayları gelmekteydi. Bu hususla ilgili hükümlerde; Pınarhisar kazasına bağlı Eyücek köyünde Macar Veli ile Salah Hasan ve arkadaşlarının köylülerin büyükbaş hayvanlarını çaldıkları⁵⁸ belirtildiği gibi Çakıllı köylülerinden Ahmet ile Torbalı'nın debbaşlık yaparak kefen soyuculuğu yaptıkları bunun yanı sıra köylülerin hayvanlarını çalmış oldukları açıklanmıştır.⁵⁹ Gönü köyünde İlyas ile Fakih'in koyunlarını aynı köyde Kasım'ın çaldığı gibi Halil'in ambarına girip buğday çalmış olduğu divâna arz edilmişti. Ehl-i şer'e gönderilen hükümde; Kasım'ın adil bir yargılamasının ardında suçunun kesinleşmesi durumunda kolluk nezaretinde küreğe konulmak üzere başkente gönderilmesi emredilmişti.⁶⁰ Nakye köyünden Murat'ın hırsız olduğu, Çadır kavak ile Zakya (?) köylerine giderek pek çok eve girip hırsızlık yapmış olduğu, divâna şikâyet edilmesi üzerine Murat'ın yakalanıp mahkemesinin yapılması suçunun kesinleşmesi halinde kolluk nezaretinde başkente gönderilmesi, Düger kadısına emredilmişti.⁶¹ Köylerde işlenen hırsızlık olaylarının fazla olması, köylüler arasında kefen soyuculuğunun yapılmış olması köylülerin oldukça zor şartlar altında ve yoklukla yaşadıklarını göstermektedir.

III. Murat döneminde, köylülerin arz-i hâllerini⁶² divâna sunmaları neticesinde; sadır olan hükümlerin içeriğinde, köylülerin hangi sorunlarla gündelik yaşamda karşı karşıya geldikleri tespit edilip örnek hükümlerle açıklanmıştır. Köylüler, gündelik hayatta taşrada çözüme kavuşturamadıkları sorunları, devletin en üst kurumu divâna taşıyarak haklarını aramışlardı. Divân-ı hümayûn yasama ve yürütme erkinin yanı sıra yargı erkini de kullanarak haksızlıkların çözümünde etkin bir rol oynamıştı.

⁵⁵ BOA MD 26, h. 838, s. 289.

⁵⁶ BOA MD 47, h. 930, s. 314.

⁵⁷ BOA MD 26, h. 844, s. 291.

⁵⁸ BOA MD 26, h. 749, s. 292.

⁵⁹ BOA MD 70, h. 76, s. 37.

⁶⁰ BOA MD 73, h. 358, s. 154.

⁶¹ BOA MD 70, h. 460, s. 243.

⁶² Halil İnalçık, Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet, s. 51.

Yukarıda bahsedilen sorunların haricinde köylülerin gündelik hayatta birbirleriyle ilişkilerinde karşılaşmış/yaşamış oldukları bâzı sorunlar da bulunmaktaydı. Ancak III. Murat döneminde köylüler tarafından en çok yukarıda bahsedilen sorunların arz-i hallerle divâna sunularak çözümler arayıp hak talebinde bulunmalarından dolayı bu konuların tespit edilip araştırılmasında etkili olmuştur.

D) Divân-ı Hümâyûnun Köylülerin Sorunların Çözmedeki Rolü ve Önemi

Divân-ı hümâyûnda; "...idari, siyasî ve örfî işler re'sen, diğerleri de müracaat, şikâyet veya görülen lüzum üzerine veya itiraz sebebiyle temyiz suretiyle tedkik edilirdi. Devletin herhangi bir yerinde haksızlığa uğrayan, zulüm gören veya mahallî kadılarca haklarında yanlış hüküm verildiğine inananlar; valilerden, askerî sınıftan şikâyeti bulunanlar, vakıf mütevellilerinin haksız muâmelelerine uğrayan davacılar divan kapısı açtı. Divânda bitmeyen veya padişaha arza muhtaç olmayan gerek resmî, gerekse hususî işler, padişahın mutlak vekili olan vezirzamanın ikinci divanında yani kendi sarayında akdettiği divanda müzakere edilip karara bağlanırdı." Bu durum; Osmanlılarda, divânın yerelde kadılar tarafından verilen kararların gözden geçirilip, yeniden hükme bağlandığı bir makam olması hasebiyle, temyiz mahkemesi gibi çalıştığını düşündürmektedir. Bununla beraber divânın temyiz mahkemesi olmadığı da bilinmektedir. Çünkü Osmanlı hukukunda, sistematik bir şekilde temyiz mahkemeleri bulunmamaktaydı. Divânda yapılan yargılama, aslında tebaanın taşrada verilen karara itiraz etmesi üzerine divânın önüne gelen davaları, yeniden ele alarak inceleyip, karara bağlamasından başka birşey değildi. Bir nevi yerelde verilen kararların, denetiminin davacı tarafından yapılan şikâyet üzerine ele alındığı yerd.⁶³ Taşrada herhangi bir konuda haksızlığa uğradığını düşünen tebaadan herhangi biri, hak arama kapısı olarak divânı görmesi ve burada adil bir kararın verileceği umudunu taşıması aynı zamanda devlet ile tebaanın bağlarını güçlendirmişti.

Divân-ı hümâyûnda alınan kararların kesin olması ve alınan kararın uygulanması için taşradaki ehl-i örf ile ehl-i şer'e (devlet memurlarına), hükümlerin gönderilmesi bir nevi taşranın da denetim altına alınmasını sağlayarak tebaanın sadece hak arama kapısı olarak taşradakilerin kapısını görmemesini de sağlamıştır. Böylece güçlü devlet güçlü millet bağı kurularak, adaletle devlet nizamının sürdürülmesi hedeflenmiş, tebaa arasında zuhur edip de çözülemeyen sorunların çözümünde de divân aktif rol üstlenerek sosyal adaletin sağlanmasını da gerçekleştirmiştir. Bu şekilde divânın devlet ve millet için ne denli önemli bir görevi yerine getirerek devlet çarklarının koordineli çalışmasında ve tebaanın sorunlarının çözüme kavuşturulmasında hayatî öneme sahip olduğu görülmektedir.

Sonuç

Osmanlı Devlet Teşkilatında 'divân-ı hümâyûn'; yasama, yürütme ve yargı güçlerinin tek elden toplanıp yönetildiği yerd. Böyle güçlü bir yapıya sahip olan bu kurum, devlet ile

⁶³ Savaş Yılmaz, a.g.t., s. 11.

toplumun (tebaanın) koordineli ve ahenkli bir şekilde, iç dinamiklerini koruyarak varlıklarını sürdürmelerinde önemli bir görevi yerine getirmişti.

III. Murat döneminde (1574-1595), Kanun-ı Kadîmin bozulmasının etkileri hem devlet kurumlarında bazı bozulmaları beraberinde getirmiş hem de Osmanlı toplumunun sosyo-ekonomik dengeleri üzerinde olumsuz gelişmelerin meydana gelmesine sebep olmuştu. Bu dönem içerisinde taşrada önemli bir üretim merkezi oluşturan köylüler, gündelik hayatlarını idame ettirirken karşılaştıkları sorunları, ehl-i örf ile ehl-i şer'e götürerek sorunların çözümüne yönelik çareler aramışlardı. Bu bağlamda ehl-i örf ile ehl-i şer', haksızlığa uğrayanların müracaatlarını dikkate alıp davalarına konu teşkil eden şikâyetleri hakkında araştırma yaparak kararlar vermişlerdi. Ancak yapılan araştırma ya da mahkeme sonunda haksızlığa uğradıklarını düşünenler, devletin en üst kurumu divâna arz-i hallerini sunarak haklarını aramışlardı. Bu durum bize reâyânın (köylülerin), devlet erkini kullananlara karşı, bir üst denetim kurumu gibi görev yapan divâna, aracısız dilekçe haklarını kullanmaları merkezî yönetimin, bunların haklarını koruması bakımından oldukça önemli olmuştur.

Divân-ı hümayûnda oluşturulan mühimme defterlerindeki hükümlerde; örnekler göstererek yaptığımız çalışmada, muhtelif zamanlarda sadır olan hükümler üzerinde araştırma yaparak köylülerin bu dönemde en çok hangi sorunlarla karşı karşıya geldiklerini ortaya koymayı amaçladık. Bu bağlamda III. Murat döneminde, reâyâ/köylüler arasında gündelik yaşamda; haksızlıkla (gammazlıkla) mal kazanma ile hırsızlık olaylarının daha fazla olduğu görülmüştür. Köylüler arasında böyle bir durumun ortaya çıkmasında; köylerde fakirliğin daha belirgin olması etkili olmuştur. Köylerde yaşanan bu olumsuz vakalardan dolayı reâyâ /köylüler, divâna müracaat etmişlerdi. Merkezî yönetim yapılan şikâyetlere binaen sorunların yaşandığı yerlerdeki ehl-i örf ile ehl-i şer'e hükümler göndererek güvenlikçi yaklaşımlarla sorunların çözüme kavuşturulmasını amaçlamıştı. Alınan tedbirler ile suçlular yakalanarak haklarında kanuni işlemler yapıp cezalandırılmışlardı. Ancak merkezî yönetim, suçu ortaya çıkaran ana sebeplerin neler olduğunu tespit ederek sorunların mutlak çözümü için mücaadele etmemiş/edememiş, sadece kolluk mağrifetiyle sorunların üstesinde gelmeyi amaçlamıştı. III. Murat döneminde devletin karşı karşıya geldiği iç ve dış sorunlardan dolayı sunî tedbirlerle; reâyâ /köylüler arasındaki sorunların çözümüne yönelik kararlar verilmişti.

Divâna arz-i hal edilen konuların arasında arazi davalarının fazla olmaması dikkat çekmektedir. Reâyâ arasında arazi davaları her dönemde fazla olmasına rağmen bu dönem içerisinde bu konu hakkında divâna şikâyetlerin fazla yapılmaması, reâyâ arasında tarla, bağ ya da ev sınırlarının tartışmaya mahal verilmeyecek şekilde çözüme kavuşturulduğunu göstermektedir. Bu konu hakkında divâna sunulan arz-i haller de; köylüler arasından ziyade köy sınırlarına dışarıda gelip yerleşerek köylüleri mağdur eden konar-göçerler, Çingeneler vs. gibi ilgililerle olmuştur.

Reâyâ arasında işlenen suçlar gündelik hayatın gerçeklerinden kaynaklanmış, kendi aralarında birlikler oluşturarak devlete isyan etmemişlerdir. Haksızlığa uğradıklarını düşünenlerin taşrada verilen kararlarda memnun olmamaları neticesinde, arz-i hallerini divâna sunarak devletin en üst yerinde haklarını aramışlardır. Bu şekilde köylüler, devlete bağlılıklarını ortaya koymuşlardır.

Divâna müracaat etme hakkına sahip olan reâyânın kaderi, taşradaki ehl-i örf ile ehl-i şer'in (devlet memurları) ellerine bırakılmamıştır. Divân, bu şekilde hem taşradaki ehl-i örf ile ehl-i şer'i kendisine yapılan şikâyetlere binaen denetlemiş hem de reâyâ ile devlet arasında bir bağ oluşturarak reâyânın/ köylülerin, devlete baba gibi bakıp güvenmelerini sağlamıştı. Bu şekilde merkezî yönetim, reâyânın arz-i hallerini divâna sunmaları sayesinde taşradaki olumsuzluklara daha etkin müdahale

etme imkânını da sağlamıştı. Ayrıca Osmanlı malî yapısının mihenk taşı oluşturduğu reâyânın, huzur içerisinde yaşamlarını sürdürmeleri için kararlar almıştı. Ancak alınan kararların sorunların çözümüne yönelik olmaktan ziyade suç ve suçlu ile mücaadele şeklinde olmasından reâyâ arasında sorunların bu dönem içerisinde süregitmesinin önü alınamamıştı.

Kaynaklar

BOA MD 23: 35, 52, 154, 420, 595.

BOA, MD 24: 129.

BOA, MD 25: 1555.

BOA, MD 26: 40, 544, 554, 844, 749, 969.

BOA, MD 27: 51, 67.

BOA, MD 47: 179, 242, 358, 359, 479, 750, 930, 963.

BOA, MD 49: 146.

BOA, MD 70: 76, 460.

BOA, MD 71: 76, 85, 122.

BOA, MD 72: 451.

BOA, MD 73: 250, 308, 358, 395, 438, 446.

ALBAYRAK, S., (1973). *Budin Kânunnâmesi ve Osmanlı Toprak Meselesi*, Tercüman Yayınları, İstanbul.

ATSIZ, (2011). *Aşıkpaşaoğlu Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

DEMİRCİ, S.-ARSLAN, H. (2012). *Osmanlı Türkiyesi'nde Eşkiya, Devlet ve Siyaset*, Yalın Yayınları, İstanbul.

DURHAN,, (2000) “*Divân-ı Hümayûnun Yargı Yetkisi*”, AÜEHFD Yayınları, Erzincan. ss. 59-78.

BARKAN, Ö. L., (2010). *Osmanlı Devletinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler - Makaleler*, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayınları, İstanbul.

CEZAR, M., (1965) *Osmanlı Tarihinde Levendler*, İstanbul Güzel Sanatlar Yayınları, İstanbul.

EMECEN, Feridun M., (1989). “*XVI. Asırda Balkanların Kuzeydoğu Kesiminde İskân Tipleri ve Özellikleri Hakkında Bâzı Notlar*”, TTK Yayınları, Ankara. ss. 543-550.

GÖKBİLGİN, T., (1977). *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı Ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.

MUMCU, A., (1986). *Hukuksal ve Siyasal Karar Organı Olarak Divân-ı Hümayûn*, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

KAZICI, Z., (2011). *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, Seçil Ofset Matbaası, İstanbul.

KRAFFT, H. U., (1996). *Türklerin Elinde Bir Alman Tacir*, Çeviren: Turgut Akpınar, İletişim Yayınları, İstanbul.

KIA, M., (2013). *Osmanlı İmparatorluğunda Gündelik Hayat*, Pozitif Yayınları, İstanbul.

UZUNÇARŞILI, İ. H., (2011). *Osmanlı Tarihi, I*, T.T.K Yayınları, Ankara.

İNALCIK, H., (1993). *Adâletnâmeler*, TTK Yayınları, Ankara,

İNALCIK, H., (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi (1300-1600)*, Eren Yayınları, İstanbul.

İNALCIK, H., (2005). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*, Eren Yayınları, İstanbul.

İNALCIK, H., (1989). “*Köy, Köylü ve İmparatorluk*”, TTK Yayınları, Ankara. ss. 1-11.

İSLAMOĞLU, H., (2010). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Köylü*, İletişim Yayınları, İstanbul.

ORTAYLI, İ., (2008). *Türkiye Teşkilat ve İdare Tarihi*, Cedit Neşriyat, Ankara.

SÂMÎ, Ş., (1995). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

ÜNAL, M. A., (2011). *Paradigma Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul.

YILMAZ, S., (2017). *III. Murat Döneminde Divân-ı Hümayûn Gündeminde Osmanlı Köyü ve Köylüsü*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

WHITE, S., (2011). *Osmanlı'da İsyân İklimi Erken Modern Dönemde Celali İsyânları*, Alfa Yayınları, İstanbul.

